herpy

SKÖLDPADDOR

Spårsköldpadda

Centrochelys sulcata

Centrochelys sulcata är den största landsköldpaddan på det afrikanska fastlandet: skölden blir 50-85 cm, vikten upp till 90 kg, och djuret kan leva i 50-80 år. Ungarna är små men växer snabbt, och vuxna djur kräver ett uppvärmt rum på över 20 m² på vintern, en stor utomhushage på sommaren och en ägare som kan klara uppgiften i decennier.

Familj: Testudinidae Engelska: African Spurred Tortoise Tidigare namn: *Geochelone sulcata; Testudo sulcata*

FAKTARUTA

DJURET

Vuxenstorlek	**50-85 cm** total längd inkl. svans
Vikt	**30 000-90 000 g**
Livslängd	**50-80 år**
Aktiv	**På dagen och i skymningen**
Levnadssätt	**Marklevande och grävande**
Biotop	**Halvöken och savann**
Svårighetsgrad	**Erfaren**

SKÖTSEL

Min. terrarium	**640 × 320 × 120 cm** L × B × H för 1 vuxet djur
Temperatur, dag	**24-32 °C**
Värmeplats	**38-41 °C**
Temperatur, natt	**21-23 °C**
Luftfuktighet	**40-80 %**
Vatten	**Vattenskål**
UVB	**Nödvändigt** Fergusonzon 4
Föda	**Växter**
Hålls	**Ensamma eller i grupp**

AVEL

Fortplantning	**Äggläggande**
Könsmogen	**120-180 mån.**
Kullstorlek	**15-40 ägg**
Kullar per år	**2-3**
Inkubation	**90-120 dagar** vid 30-31 °C

SKYDD OCH PAPPER

CITES	**Bilaga II**
EU-bilaga	**Bilaga B**
IUCN	**Starkt hotad (EN)**

Om arten

Centrochelys sulcata är den enda arten i sitt släkte och den största landsköldpaddan på det afrikanska fastlandet. Bara jätteköldpaddorna på Galápagos och Aldabra blir större. Skölden är tjock, välvd och ljusbrun till gul, med tydliga tillväxtringar hos äldre djur, och buksköldens färg är elfenbensvit. Frambenen är täckta av stora, överlappande fjäll, och på baklåren sitter kraftiga hornpiggar. Randsköldarna är sågtandade. Artnamnet kommer sannolikt från latinets sulcus, fåra, efter fårorna mellan sköldens plattor.

Honorna har en sköldlängd (carapax), mätt i rak linje, på omkring 50-60 cm och väger upp till omkring 40 kg. Hanarna blir 75-85 cm och väger vanligtvis 80-90 kg, och den största uppmätta sköldlängden är 83 cm med en vikt på 105 kg. Vid kläckningen är ungen omkring 5 cm, men den växer snabbt och når 15-25 cm under de första åren och omkring 20 kg på under 15 år. Djur från Sudan blir generellt större än djur från andra delar av utbredningsområdet.

Arten lämpar sig inte för en vanlig svensk bostad. Den är mycket stark, skjuter och gräver sig igenom svaga väggar och staket, kan bara vara utomhus en del av året i Norden, och den lever i 50-80 år. Många ungar köps utan att köparen har gjort klart för sig vad som väntar om tio år.

Utbredning och livsmiljö

Arten lever i Sahel, bältet längs Saharas södra kant, från Senegal och Mauretanien i väster till Sudan, Sydsudan, Eritrea och Etiopien i öster. Den är också registrerad i Mali, Niger, Tchad, Centralafrikanska republiken och Kamerun.

Bestånden har minskat kraftigt. Arten är i dag sällsynt på de flesta kända lokaler, eftersom djuren fångas för handel och lever av samma bete som boskap. Buskbränder och klimatförändringar förvärrar situationen. Arten har introducerats och bildat bestånd på Amerikanska och Brittiska Jungfruöarna, men det är inte det ursprungliga utbredningsområdet. Utsättning är aldrig lösningen för ett djur man inte längre kan ha.

> **Naturlig utbredning:** Etiopien, Eritrea, Sudan, Sydsudan, Tchad, Niger, Mali, Mauretanien, Senegal, Centralafrikanska republiken och Kamerun.

LIVSMILJÖ

Arten lever i halvtorra gräsmarker, savann och törnbuskage i Sahel, på kullar, stabila sanddyner och plana områden med buskar och högt gräs, ofta vid vattendrag som bara rinner en del av året. Klimatet har en kort regntid, då djuren är som mest aktiva, och en lång torrtid. Dagstemperaturen kan nå upp mot 49 °C.

För att undvika hettan gräver djuren hålor som kan gå ner till omkring 3 m och där luften är svalare och fuktigare än vid ytan. Djuren tillbringar middagshettan i hålan och betar på morgonen och kvällen. Övergivna hålor används av många andra djur.

Skötsel

TERRARIET

Utrymmet är det första som måste avgöras. En vanlig minimiregel för landsköldpaddor är en längd på 8 gånger och en bredd på 4 gånger sköldlängden hos det största djuret. Mindre utrymme används ofta med framgång, men den vanliga rekommendationen är 8 × 4 gånger sköldlängden. För en hona på 60 cm blir det 480 × 240 cm, och för en hane på 80 cm 640 × 320 cm, alltså över 20 m². Måtten i faktarutan är satta efter en stor hane. Väggarna måste vara solida och så höga att ett vuxet djur inte kan resa sig över dem, och för en stor hane betyder det 120 cm.

I ett tempererat klimat innebär det i praktiken två anläggningar. På sommaren, när dagtemperaturen ligger stabilt över omkring 20 °C och nätterna inte faller under 10 °C, ska djuret ha en stor utomhusinhägnad på en solig plats, gärna 25-30 m² för två medelstora vuxna, med ett uppvärmt hus, skugga och gräs att beta. Resten av året, typiskt från september till maj, ska det bo inomhus i ett uppvärmt rum, ett uterum eller ett isolerat djurhus med värme och UVB, som minst har de mått som minimiregeln ger. Arten kan inte övervintra utomhus, och den måste kunna flyttas mellan de två platserna, även när den väger över 50 kg.

Unga djur under 25 cm kan en tid bo inomhus i en inhägnad på minst 210 × 105 cm. En sluten låda gör det lättare att hålla värmen och fukten, men den måste vara väl ventilerad, och en öppen inhägnad kräver ett fuktigt gömställe och ett varmt rum. Ungarna växer snabbt och behöver snart mer plats.

Utomhus ska väggen vara av betongblock eller liknande och gå minst 30 cm ner i marken, för trä och tunna skivor håller inte. All inredning måste vara fastsatt. Bottnen är en blandning av mull och sand, t.ex. 60 % mull och 40 % sand, 15 cm djup för unga och upp till 60 cm för vuxna, så att djuret kan gräva. Ta bort spillning dagligen.

Läs mer: Ljus och UVB

TEMPERATUR

Lufttemperaturen ska ligga på 24-32 °C på dagen, med en solplats på 38-41 °C för unga djur, och 21-23 °C på natten. Använd kraftiga värmespotlampor över solplatsen och i ett stort rum en värmepanel med termostat, så att hela rummet är varmt. Mät med digitala termometrar i båda ändar. Arten tål inte kyla i kombination med fukt.

Vuxna djur är mer robusta och tål ett bredare temperaturspann när de kan dra sig tillbaka i en håla eller i skugga. Utomhus i Norden ska det finnas ett hus med ljusfri värme (keramiskt värmeelement eller värmepanel) inställt på omkring 21-24 °C när natten blir kallare än ca 10 °C. Djuret ska in så snart dagstemperaturen inte längre ligger stabilt över omkring 20 °C.

Arten får aldrig gå i vintervila. Den ska ha värme och ljus hela året.

Läs mer: Värme och temperatur Läs mer: Vintervila och årstider

LUFTFUKTIGHET OCH VATTEN

Även om arten kommer från ett torrt område får unga djur inte hållas helt torrt: i naturen kläcks ungarna under regntiden och tillbringar mycket tid i fuktiga hålor. Ungar ska ha hög luftfuktighet, omkring 80 % och gärna mer på natten, och det ska alltid finnas ett fuktigt gömställe. Vuxna hålls torrare, omkring 40-50 %, för kall och fuktig luft under längre tid ger luftvägsinfektioner och sköldröta. Kronisk uttorkning under uppväxten ger deformerade sköldar (pyramidtillväxt).

Unga djur ska i ett ljummet bad på 29-35 °C i 20-30 minuter dagligen, i vatten som högst når till armbågarna. Fukta bottnen med en tricksprutta eller vattenkanna och ha ett fuktigt gömställe i den svala änden.

Läs mer: Luftfuktighet, sprayning och ventilation

VATTEN OCH VATTENKVALITET

Det ska alltid stå en stor, låg och stabil skål med färskt vatten, nedgrävd så att djuret kan ta sig upp och ner. Vattnet får högst nå djurets knän. Sköldpaddan smutsar snabbt ner vattnet, så det byts dagligen och skålen skrubbas med djursäkert desinfektionsmedel en gång i veckan.

LJUS OCH UVB

Arten är dagaktiv och ska ha både kraftigt ljus och UVB (Ferguson-zon 4) hela året inomhus, med ett UV-index på omkring 4-6 på solplatsen. Använd ett reflekterande T5 HO-rör med 10-14 % UVB, ungefär halva terrariets längd, monterat på den varma sidan nära värmelampan och helst inne i terrariet, eftersom nät dämpar UVB. Avståndet beror på rör och reflektor, så mät UV-indexet med en UVI-mätare.

UVB är inte lika starkt som dagsljus, så komplettera med flera kraftiga LED-lampor på omkring 6500 K som täcker större delen av terrariet. Inomhus hålls ljuset tänt 13 timmar på sommaren och 11 timmar på vintern. Utomhus är konstgjort ljus onödigt, och solen är den bästa UVB-källan.

UTFODRING

C. sulcata är växtätare och ska ha en fiberrik och proteinfattig kost. Huvuddelen är gräs och hö (timotej, hundäxing, gräs från en gräsmatta utan bekämpningsmedel), kompletterat med maskros, klöver, svartkämpar, kattost, hibiskusblad, opuntiablad och blommor. Sallat som romansallat och endiv kan vara fyllnad. Variation är nyckeln. Spenat, kål och persilja ges högst i små mängder, och de bör helst utelämnas, eftersom de innehåller mycket oxalat, som binder kalk. Frukt ges inte, eftersom den ger diarré, parasitproblem och kolik. För mycket protein ger för snabb tillväxt, missbildade sköldar och skelettsjukdom.

Unga djur i tillväxt kan få så mycket de vill äta, varje dag. När djuret närmar sig vuxen storlek begränsas mängden till en daglig portion lika stor som skölden. Ju äldre djuret blir, desto mer hö tål det. Vuxna djur äter stora mängder. Ge maten på en platt sten eller bricka, så att djuret inte sväljer bottenmaterial.

Arten växer snabbt och har ett stort behov av kalk och mineraler: strö ett kalktillskott med D3 över fodret varje dag till unga djur i tillväxt, och låt ett sepiaskal ligga framme som kalkkälla och för att slita ner näbben. Färdigfoder av gräspellets kan användas för variation, men inte som grundfoder.

Läs mer: Kalk, vitaminer och tillskott

BETEENDE OCH HANTERING

Arten är lugn och trög, men inget sällskapsdjur för hantering. Djuret stressas av att bli lyft, och ett vuxet djur på 50-90 kg kan inte lyftas av en enda person. Många tar mat ur handen och njuter av att få skölden kliad. Djuret kan dra sig in i skölden och fräsa. Det är nyfiket och kan fastna på rygg om det välter, så en hage ska vara fri från fällor och sluttningar, och man ska kunna vända djuret.

Djuren är solitära och trivs bra ensamma. I mycket stora hagar kan flera gå tillsammans utan större konflikt, men hanar är revirhävdande och slåss och knuffar varandra, särskilt under parningstiden, och en hane och en hona tillsammans ger ägg. Håll inte två hanar tillsammans.

Stor styrka och grävbeteende hör till arten: den underminerar staket och kan öppna grindar. Djuret kräver daglig skötsel i decennier, även när man är bortrest, och en vikarie måste kunna hantera en sköldpadda på flera tiotals kilo.

Avel

KÖNSMOGNAD OCH KÖNSBESTÄMNING

Hanarna är markant större än honorna: 75-85 cm mot omkring 50-60 cm i sköldlängd. Hanen har en inbuktad buksköld och en längre svans. Djuren blir könsmogna efter 10-15 år och alltså först efter flera år med full vuxen storlek. Tidpunkten beror på tillväxt och utfodring.

PARNING

I naturen sätts parningen igång framför allt efter regntiden under perioden september-november, men den kan förekomma från juni till mars. Hanarna är mycket revirhävdande och slåss om honorna genom att stöta och välta varandra. Under parningen är de högljudda med grymtningar, kväkanden och visslingar. Större hanar vinner som regel.

Arten fortplantas i mycket stor omfattning, och det finns sällan behov av fler ungar. Avstå från avel om inte alla ungar har ett hem som är redo för ett djur som blir över 60 cm och lever i decennier.

ÄGGLÄGGNING OCH KULLAR

Omkring 60 dagar efter parningen börjar honan gå omkring och leta efter en boplats. Under 5-15 dagar gräver hon ofta fyra-fem boplatser innan hon väljer en. Hon lägger vanligtvis 15-30 ägg per kull, enstaka kullar upp till omkring 40, och normalt 2-3 kullar under säsongen. Boet grävs när luften är minst omkring 26 °C, och äggen läggs med några minuters mellanrum. Därefter fyller hon igen hålet och täcker äggen, vilket kan ta över en timme.

Ge honan ett stort, soligt och väldränerat område med lös, djup jord, och en varm plats att gräva på inomhus om hon ska lägga utanför sommaren.

INKUBATION

Äggen flyttas försiktigt, utan att vändas, till en kläckmaskin med fuktig vermikulit. Vid omkring 30-31 °C kläcks de efter 90-120 dagar. Könet beror på temperaturen under inkubationen, så temperaturen måste hållas stabil. I naturen ligger äggen omkring åtta månader i marken.

UPPFÖDNING AV UNGAR

Ungarna är 4-5 cm och omkring 40 g vid kläckningen. Håll dem i en varm, fuktig låda med en luftfuktighet över 80 %, ett fuktigt gömställe, UVB och en värmeplats, och bada dem varje dag i ljummet vatten. Mata dem varje dag med gräs och mjuka blad. Djuren växer snabbt och passerar snart den storlek där de kan bo i låda. Planera utrymme för alla ungar innan det läggs ägg.

Hälsa och vanliga misstag

De flesta problem beror på för lite utrymme, kyla, uttorkning och fel foder:

- Pyramidtillväxt och sköldmissbildningar vid kronisk uttorkning, för mycket protein och för lite UVB.
- Benskörhet (metabol skelettsjukdom) vid brist på UVB, D3-vitamin och kalk: mjuk sköld, svaga ben och tillväxtfel.
- Luftvägsinfektioner och skalröta vid kyla, kall väta och stillastående, fuktig luft. Ungar är mest sårbara.
- Uttorkning hos små djur, som visar sig genom insjunkna ögon och torra, grova fjäll.
- Överhettning om djuret inte kan ta sig ner i en håla eller i skugga, eller om det ligger på rygg i solen.
- Övervuxen näbb och övervuxna klor när det inte finns hårda, grova föremål att gnaga på.
- Inre parasiter, som kan påvisas med ett avföringsprov.
- Blåsstenar, som är kända hos arten och kan kräva operation.

Ett friskt djur har klara ögon, torr nos, fast sköld och god aptit. Arten får inte gå i vintervila. Vuxna djur på 50 kg eller mer är svåra att transportera, och veterinären måste ha rätt faciliteter. Räkna med höga utgifter för veterinär, värme och ljus året runt och för foder i stora mängder. Uppvärmning av ett rum i Norden på vintern är en stor post. Sök en veterinär med erfarenhet av reptiler om djuret går ner i vikt, inte äter på flera dagar eller har snuva och andningssvårigheter.

Läs mer: Vanliga sjukdomar och tecken på sjukdom

Fråga alltid dina kunniga bekanta

Guiden är ett bra ställe att börja på, men den kan inte ersätta erfarenhet. Djur är olika, och mycket av det viktigaste lär man sig av dem som har hållit arten i åratal. Prata med en uppfödare, en erfaren djurhållare eller en veterinär med kunskap om kräldjur och groddjur innan du skaffar djuret - och igen om något verkar fel.